

DOI: <https://doi.org/10.32782/2524-0072/2022-46-31>

УДК 061.2

НЕУРЯДОВІ ОРГАНІЗАЦІЇ: СУТНІСТЬ ПОНЯТТЯ, ОЗНАКИ, ЦІЛІ ТА ФУНКЦІЇ

NON-GOVERNMENTAL ORGANIZATIONS: THE ESSENCE OF THE CONCEPT, SIGNS, GOALS AND FUNCTIONS

Вахович Ірина Михайлівнадоктор економічних наук, професор,
Луцький національний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-4912-5798>**Смолич Дарія Валеріївна**кандидат економічних наук, доцент,
Луцький національний технічний університет
ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-6444-9486>**Vakhovych Iryna, Smolych Daria**

Lutsk National Technical University

Стаття присвячена актуальним питанням визначення сутності неурядових організацій (НУО), як ефективних незалежних інституційних посередників, між з бізнесом та урядовим сектором, що відіграють важливу роль в економічному розвитку держави. Проаналізовано НУО як: суспільно-політичну інституцію, яка сприяє вирішенню суспільно-політичних проблем, що носять глобальний та локальний характер та здатна до генерування шляхів та способів для їх вирішення; а також як соціально-економічну інституцію, що здатна активно вливатись в економічне та соціальне життя суспільства шляхом створення робочих місць, надання різного роду послуг (платних та безплатних), що стимулюють підвищення рівня та якості життя суспільства, тощо. Виокремлено основні ознаки неурядових організацій, їх цілі, функції та принципи діяльності. Окреслено види підзвітності неурядових організацій, як сектору громадянського суспільства.

Ключові слова: неурядова організація, суспільно-політичні НУО, соціально-економічні НУО, ознаки НУО, функції НУО.

The article is devoted to the topical issues of defining the essence of non-governmental organizations (NGOs) as effective independent institutional mediators between business and the government sector, which play an important role in the economic development of the state. The NGO was analyzed as: a socio-political institution that contributes to the solution of socio-political problems of a global and local nature and is capable of generating ways and means to solve them; and also as a socio-economic institution that is able to actively contribute to the economic and social life of society by creating jobs, providing various services (paid and free) that stimulate the improvement of the level and quality of society's life, etc. Modern domestic and foreign scientists, defining the meaning of the concept of «non-governmental organization», as a rule, either generalize this concept or, on the contrary, emphasize only one or several aspects. Therefore, some scientists consider non-governmental organizations through the prism of their direct role in the economic, political and social life of society. The article also examines the main features of the activities of non-governmental organizations, their goals, functions and principles. In particular, it is advisable to group the goals of non-governmental organizations into areas of activity: social, economic, political and environmental, which can be combined depending on the specialization of the organization's work and change in accordance with the challenges and needs of public life and their members. In order to achieve goals, NGOs cooperate with interested parties and the government, conduct training, provide requested services and implement other functions. NGOs are outlined as a sector of civil society. Currently, non-governmental organizations and their activities are a sign and one of the basic aspects of civil society, which indicates the democratic system of the country. Types of accountability of non-governmental organizations as a sector of civil society are outlined.

Keywords: non-governmental organization, socio-political NGOs, socio-economic NGOs, characteristics of NGOs, functions of NGOs.

Постановка проблеми. На сьогоднішній день, неурядові організації відіграють важливу роль у різних сферах життя суспільства. Зростання кількості НУО свідчить про те, що їх значення, вплив, та участь у різнопланових процесах на міжнародному, національному та локальному рівні є дуже важливими, оскільки вони допомагають вирішувати ряд кризових питань. На сьогодні, дуже важливим є активна підтримка та розвиток неурядових організацій, адже вони здатні зміцнювати державну систему, виступаючи стратегічними партнерами реформоорієнтованих міністерств, заповнюють прогалини у наданні певних послуг та сприяють уряду у налагодженні зв'язків із громадськістю та бізнесом.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню сутності поняття неурядових організацій присвячено значна кількість наукових праць вітчизняних та зарубіжних вчених. Зокрема, теоретичні аспекти діяльності неурядових організацій висвітлені в працях: О. А. Дмитренко, Д. Льюїс, С. Г. Карпенко, Н. В. Котенко, О. І. Грицай, О. В. Новакова, Р. Ламбел, І. І. Сибіга, Н. Кравчук, Л. Н. Чернявська.

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми. В епоху нового державного менеджменту неурядові організації несуть все більшу відповідальність за соціальний, політичний та економічний розвиток. Вони виступають за зміну політики і часто є інструментом участі громади в політичних та соціальних процесах. На сьогодні, недостатньо висвітлено роль неурядових організацій в економічному розвитку держави та суб'єктів господарювання.

Формулювання цілей статті (постановка завдання). Метою статті є визначення сутності поняття «неурядова організація», як сектору громадянського суспільства, виокремлення ознак неурядових організацій, їх цілей та функцій.

Виклад основного матеріалу дослідження. Глобалізація і технології сприяли налагодженню комунікацій, все більше і більше людей стали усвідомлювати проблеми, що стосуються інших. В той же час, люди втратили віру в урядові організації та їх здатність задовольняти їх потреби, як в межах країни (конкретного міста, регіону тощо), так і в усьому світі. Закономірним результатом стало збільшення кількості неурядових організацій.

Зі створенням Організації Об'єднаних Націй у 1945 році, виник термін «неурядова організація», зокрема в розділі 10, статті 71

Статуту ООН, де зазначено, що «Економічна й Соціальна Рада ООН має повноваження проводити належні заходи для консультації з неурядовими організаціями, зацікавленими в питаннях, що входять до її компетенції» [1]. В такий спосіб вперше було визначено консультативну роль неурядових організацій в ООН.

Неурядові організації відіграють дедалі важливішу роль у просуванні суспільних змін. Сфера діяльності НУО може включати: соціальні, політичні, екологічні, економічні питання, питання прав людини, тощо. НУО створюють і керують громадськими групами для покращення та підтримки інфраструктури, різноманітних стартапів та інноваційної роботи, слугують сполучною ланкою між урядом та широкою громадськістю, з метою налагодження відповідної комунікації, забезпечують навчання та практичну допомогу для кращого вирішення проєктних завдань та проблем громади, а також працюють як речники, захищаючи маргіналізовані або іншим чином непередставлені групи. Їхня робота допомагає розвивати громади, заохочувати участь громадян та привертати увагу до місцевих і глобальних проблем [2].

На сьогоднішній день можна зустріти різні варіації трактування поняття «неурядова організація». Найбільш вживаним та детальним є визначення, сформоване Світовим банком: «різноманітність неурядових організацій ускладнює будь-яке просте визначення. Вони включають багато груп та установ, які повністю або значною мірою незалежні від уряду та мають переважно гуманітарні чи кооперативні цілі, а не комерційні. Це приватні агенції в індустріальних країнах, які підтримують міжнародний розвиток; місцеві групи організовані на регіональному чи національному рівнях, а також групи членів у малих населених пунктах. НУО включають благодійні та релігійні асоціації, які мобілізують приватні кошти для розвитку, розподіляють продукти харчування та послуги в потрібні місця та сприяють громадській організації. Вони також включають незалежні кооперативи, громадські асоціації, товариства, гендерні групи тощо» [3].

З наведеного трактування «неурядової організації», можемо зробити висновок, що Світовим банком в такий спосіб не лише охарактеризовано зміст поняття НУО, а й окреслено основні ознаки: плюралізм організаційного представлення та напрямків діяльності таких організацій, незалежність від урядових структур, некомерційність, представленість

на різних рівнях від місцевого до міжнародного, здатність впливати на процеси, розвиток подій, представляють інтереси громадськості (груп людей) (рис. 1).

НУО функціонують у всіх частинах світу. Структура, що вважається НУО в одній країні, може не кваліфікуватися, як НУО в іншій, оскільки юридичні визначення, дозволеність діяльності, моніторинг і нагляд відрізняються [4].

На сьогоднішній день, усі країни мають велику кількість НУО, в першу чергу на місцевому рівні. Навіть за найбільш авторитарних режимів чи в найменш розвинених країнах існують кооперативні групи самопомогли, асоціації соціального забезпечення, релігійні групи, професійні та наукові асоціації, спортивні та рекреаційні організації тощо. Наявність або відсутність демократичної політичної культури є однією з основних змінних, що визначає кількість НУО, але розмір країни, її етнічне, релігійне та культурне розмаїття, складність її економіки та якість комунікацій також мають значення [5].

Важливим аспектом в діяльності НУО є функціональні можливості таких організацій, а саме: надання підтримки населенню чи певним групам, адвокація, співпраця з урядом, навчання, поінформованість суспільства, згуртування людей та ресурсів щодо вирішення певних суспільних проблем.

На даний час, неурядові організації та їх діяльність є ознакою та одним із базових аспектів громадянського суспільства, що свід-

чить про демократичний устрій країни. Неурядові організації, виконуючи, як правило, роль незалежного інституційного посередника, поряд з бізнесом та урядовим сектором відіграють важливу роль в економічному розвитку держави (рис. 2).

Таким чином, збалансоване громадянське суспільство формується із взаємопов'язаних секторів: бізнесу (суб'єктів господарювання різних форм власності та організації), органів влади та неурядових організацій. Власне, визначальне завдання неурядових організацій полягає у залученні широкого кола небайдужих учасників до тих чи інших економічних процесів з метою їх удосконалення.

З інтенсифікацією розвитку діяльності неурядових організацій, появою нових форм – з'явилися нові підходи до трактування поняття НУО. Опрацювання наукової літератури [6–15] дозволило систематизувати визначення даного поняття за виокремленими підходами, а саме: НУО як суспільно-політична інституція та НУО як соціально-економічна інституція (табл. 1).

Таким чином, частина науковців розглядають неурядові організації крізь призму їх безпосередньої ролі в економічному, політичному та соціальному житті суспільства. В такий спосіб НУО представляється як суспільно-політична інституція, що здатна сприяти вирішенню суспільно-політичних проблем глобального (наприклад, екологічні, демографічні катастрофи) та локального (наприклад,

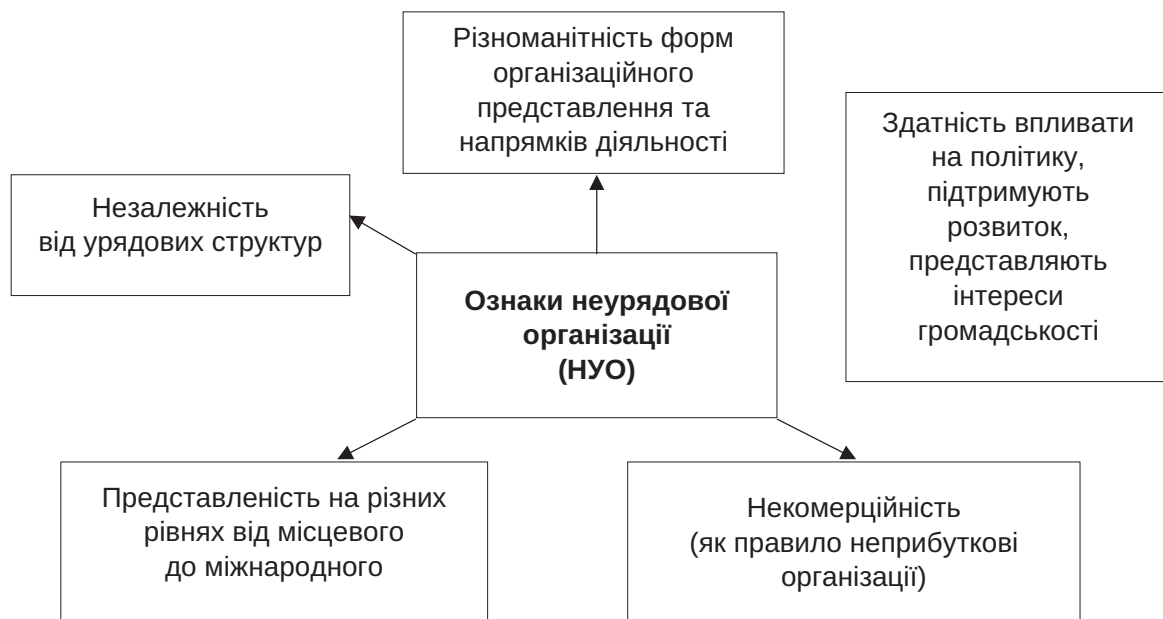

Рис. 1. Ознаки неурядових організацій

Джерело: сформовано на основі даних джерел [3]

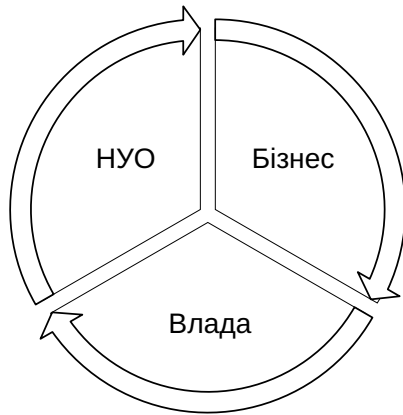

Рис. 2. НУО як сектор громадянського суспільства

Джерело: сформовано авторами

неприйнятна політика місцевої влади) характеру та спроможна генерувати шляхи та способи для їх вирішення, використовуючи необхідні ресурси.

Багато дослідників, які вважають НУО суспільно-політичним утворенням сходяться на думці, що неурядові організації є проміжною ланкою між державою та суспільством. Так, А. Токвіль відмітив, що діяльність таких організацій в більшій мірі спрямована на створення необхідних умов для індивідуального та колективного розвитку громадян, досягнення їх загального блага, створивши, зокрема, лояльне політичне середовище [16].

Л. Климанська, в свою чергу, розглядає неурядові організації як інституції, що здатні забезпечити високий рівень автономності суспільним групам та їхнім інтересам від впливу місцевих або загальнодержавних владних структур [17].

Разом з цим, неурядові організації досить часто розглядаються як соціально-економічні інституції. Не зважаючи на той факт, що НУО, як правило, є неприбутковими та не мають за мету отримання прибутку, на сьогоднішній день вони активно впливають на економічне та соціальне життя суспільства, а саме: створюють робочі місця, сплачують окремі податки, займаються наданням різного роду послуг (як платних, так і безоплатних), що сприяють підвищенню рівня та якості життя населення, а також покращенню процесів ведення бізнесу, розвитку конкуренції тощо.

На думку В. Головенко, основною функцією громадських та загальномісцевих НУО є розв'язання соціально економічних проблем членів цих організацій та суспільства в цілому. Отже, на його думку основними

об'єктами виступають: окремі громадяни, суспільні громади (соціальна сфера), а також організації та підприємства (зазвичай малі та середні), що мають низький рівень залученості та захисту [18].

Враховуючи проаналізовані підходи, неурядову організацію пропонується розглядати як добровільне незалежне об'єднання людей з чітко встановленою суспільною некомерційною метою, діяльність якого спрямована на: вирішення певного кола проблем (соціальних, економічних, екологічних) на певному рівні (місцевому, національному, міжнародному) шляхом надання матеріальної, організаційної чи інших видів допомоги, орієнтованої на розвиток інтересів її членів, або суспільства в цілому.

Неурядові організації мають визначені цілі та функції, які конкретизуються залежно від виду їх діяльності (рис. 3).

Зокрема, цілі неурядових організацій доцільно згрупувати на напрямками діяльності: соціальні, економічні, політичні та екологічні, які можуть поєднуватись в залежності від спеціалізації роботи організації та змінюватись відповідно до викликів та потреб суспільного життя та їх членів.

З метою досягнення цілей НУО співпрацюють з зацікавленими суб'єктами та урядом, проводять навчання, надають затребувані послуги та реалізують інші функції відображені на рис. 3.

Для того, щоб НУО була успішною, існують певні фундаментальні принципи, які слід включати в її повсякденну роботу [20].

1. Прозорість. НУО повинні бути відкритими щодо діяльності, яку вони здійснюють, фінансування, яке вони отримують, і людей, яким вони допомагають. Інформація, пов'язана з роботою НУО, має бути легкодоступною для відповідних зацікавлених сторін. Прозорість дає змогу НУО звертатися до донорів, розвивати співпрацю та покращувати ефективність.

2. Підзвітність. Неурядові організації мають зобов'язання звітувати про свою діяльність, брати на себе відповідальність за неї та розкривати результати у прозорий спосіб. Підзвітність охоплює безліч аспектів: організаційну структуру управління, фінансові процедури, політику, щодо людських ресурсів тощо. Вона є фундаментальним принципом для будь-якої організації, адже необхідно пояснювати зацікавленим сторонам, яким чином використовуються ресурси та який вплив має НУО.

Виділяють наступні види підзвітності неурядових організацій [19]:

Таблиця 1

Підходи до трактування поняття «неурядова організація»

Автор та джерело	Визначення
<i>1. НУО як суспільно-політична інституція</i>	
О. А. Дмитренко [6]	«Неприбуткові об'єднання, засновані громадянами, які діють незалежно від держави і які виконують різні послуги та гуманітарні функції, обстоюючи інтереси громадян перед урядами, не звертаючи уваги на політику та заохочуючи участь у політичному житті шляхом надання інформації громадськості».
Д. Льюїс [7]	«Група, яка діє незалежно від будь-якого уряду, створюється на громадському, національному та міжнародному рівнях для досягнення соціальних або політичних цілей, таких як гуманітарна справа або захист прав людей та навколишнього середовища».
Cambridge dictionary [8]	«Організація, яка намагається досягти соціальних або політичних цілей, але не контролюється урядом».
С. Г. Карпенко, Н. В. Котенко [9]	«Незалежна благодійна асоціація людей, які діють разом на безперервній основі з метою досягнення суспільного добробуту, а також працюють над політичними чи соціальними змінами в більш широкому масштабі та відіграють важливу роль у розвитку суспільства, сприяючи залученню громадян і покращенню життя різних спільнот»
О. І. Грицай [10]	«Організація або група людей, що працюють незалежно від будь-якого зовнішнього контролю з конкретними цілями та мають на меті виконання різного роду завдань, спрямованих на досягнення бажаних змін у певній громаді, території чи ситуації».
<i>2. НУО як соціально-економічна інституція</i>	
О. В. Новакова [11]	«Організації, які здійснюють широкий спектр діяльності та мають різні форми діяльності в різних частинах світу. Деякі з них мають благодійний статус, інші можуть займатись наданням різноманітних послуг і звільнюватись від податків на основі визнання соціальних цілей».
Р. Ламбел [12]	«Незалежна, демократична організація, яка працює над розширенням можливостей економічних та/або соціально маргіналізованих груп».
І. І. Сибіга [13]	«Організація, яка піклується про загальне благо суспільства та має на меті полегшити соціальні, політичні та екологічні проблеми. Такі організації не є частиною уряду і тому функціонують незалежно».
Шуміло О., Н. Кравчук [14]	«Некомерційна, добровільна організація, орієнтована на надання послуг та розвиток інтересів її членів, або суспільства в цілому»
Л. Н. Чернявська [15]	«Організації, створені громадою без, або з незначним втручанням уряду, які є не лише благодійною організацією, а й займаються соціально-економічно-культурною діяльністю».

Джерело: сформовано авторами

– вертикальна підзвітність – стосується відповідальності НУО перед спонсорами, донорами та державними установами за те, яким чином будуть використовуватись їхні гроші;

– горизонтальна підзвітність – це відповідальність перед партнерами проєкту, колегами та пов'язаними організаціями. Вона сприяє зміцненню партнерства та співпраці з іншими організаціями та зацікавленими сторонами;

– діагональна підзвітність – це означає, що як організація НУО несе відповідальність

перед своїми бенефіціарами та цільовою аудиторією.

– внутрішня підзвітність – одним із найважливіших аспектів підзвітності є відповідальність перед своїми співробітниками та місією організації. Це означає, що НУО має етичні стандарти та структуру управління та виправдовує основні свої цінності.

Висновки. Історія розвитку громадянського суспільства в умовах незалежної України довела спроможність і виправданість головної місії неурядових організацій – бути громадським голосом для вирішення акту-

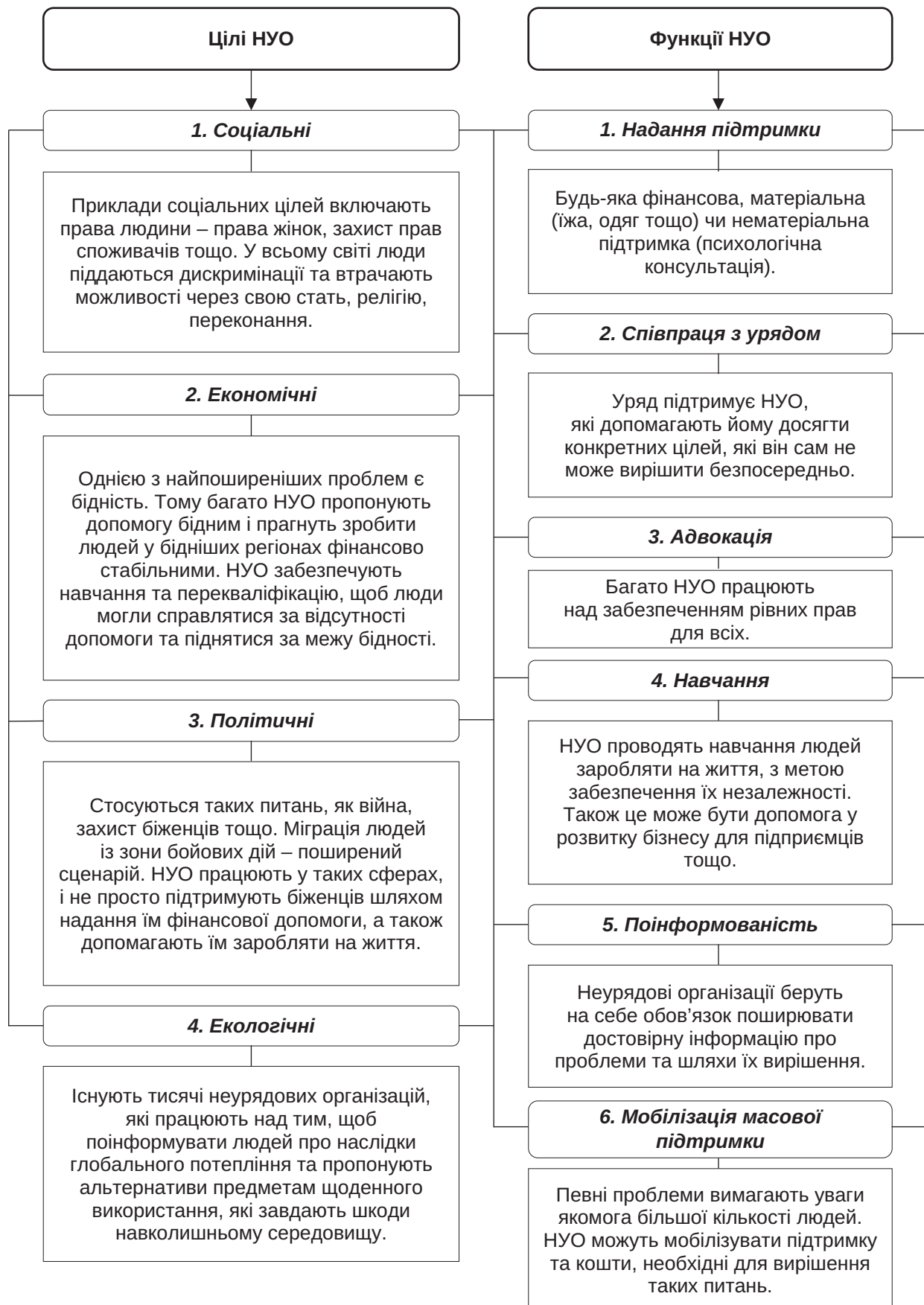

Рис. 3. Цілі та функції неурядових організацій

Джерело: сформовано авторами на основі даних джерел [19; 20]

альних питань. Розвиток та підтримка неурядового сектору є ознакою демократичного громадянського суспільства.

Неурядові організації відіграють важливу роль в політичному житті та економічному розвитку держави, сприяють розбудові громад. НУО пропонують широкий спектр послуг у багатьох сферах, починаючи від фінансів, поліпшення засобів існування та послуг у сфері охорони здоров'я і освіти до більш конкретних

сфер, таких як реагування в надзвичайних ситуаціях, розбудова демократії, вирішення конфліктів, захист прав людини та навколишнього середовища, поінформованість суспільства тощо. Власне тому, орієнтуючись в потребах громадськості та бізнесу, саме неурядові організації нині повинні стати фасилітатором побудови ефективного діалогу населення, суб'єктів господарювання з державою для пошуку шляхів подолання існуючих проблем.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Статут Організації Об'єднаних Націй. URL: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (дата звернення: 11.12.2022).
2. What is an NGO: Definition, Duties, Types, Role in Civil Society. URL: <https://www.liberties.eu/en/stories/what-is-an-ngo/44392> (дата звернення: 11.12.2022)
3. Definitions of an NGO. URL: <https://www.gdrc.org/ngo/wb-define.html> (дата звернення: 11.12.2022).
4. NGOs – Non Governmental Organizations. URL: <https://www.nonprofitexpert.com/ngos-non-governmental-organizations/> (дата звернення: 14.12.2022).
5. Malena C. (1995). Working With NGOs; A Practical Guide to Operational collaboration Between the World Bank and Non-Governmental Organisations (1st ed.). OPD, World Bank. URL: http://www.wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSPIB/1995/03/01/000009265_3961219103437/Rendered/PDF/multi_page.pdf (дата звернення: 14.12.2022).
6. Дмитренко О. А. Інституційна спроможність неурядових організацій в Україні: фінансовий аспект. *Науковий часопис НПУ ім. М. П. Драгоманова*. 2020. Вип. 28. С. 48–55.
7. Lewis D., Wallace T. New Roles and Relevance: Development NGOs and the Challenge of Change. Bloomfield: Kumarian Press. 2000. 272 p.
8. Cambridge dictionary. URL: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/non-governmental-organization> (дата звернення: 11.12.2022).
9. Карпенко С. Г., Котенко Н. В. Неурядові організації: поняття, види та джерела фінансування в умовах сталого розвитку. *Вісник Сумського державного університету*. 2014. № 3. С. 71–81.
10. Грицай І. О. Неурядові правозахисні організації України та Європейського Союзу: інституціональний аспект порівняння. *Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ*. 2014. № 4. С. 76–83.
11. Новакова О. В. Роль неурядових організацій в реалізації концепції сталого розвитку. *Політологічні записки*. 2013. № 7. С. 11–28.
12. Lambell R., Ramia G., Nyland C., Michelotti M. NGOs and international business research: progress, prospects and problems. *International journal of management reviews*. 2008. Vol. 10 (1). P. 75–92.
13. Сибіга І. І. Сутність та специфіка діяльності неурядових організацій у контексті взаємодії з державною владою (теоретичні аспекти). *Економіка та держава*. 2013. № 3. С. 126–128.
14. Шуміло О., Кравчук Н. Роль неурядових організацій в становленні та розвитку правозахисного руху : навчальний посібник. Київ : ФОП Голембовська О. О., 2018. 227 с.
15. Чернявська Л. Н. Роль міжнародних неурядових організацій у перебудові політичної системи світу в умовах глобалізації. *Актуальні проблеми міжнародних відносин*. 2005. Вип. 53/1. С. 95–104.
16. Токвіль А. Про демократію в Америці: пер. з фр. / Г. Філіпчук, М. Москаленко. Київ : Всесвіт, 1999. 590 с.
17. Климанська Л., Макферсон Д. Врядування неурядових організацій: тренінговий модуль. Київ : Канадсько-український проєкт «Інклюзивна освіта для дітей з особливими потребами в Україні», 2010. 54 с.
18. Головенко В. А. Взаємодія органів влади та громадських організацій як необхідний чинник розбудови в Україні громадянського суспільства. *Український соціум*. № 4 (31). С. 118–127.
19. Functions of an NGO. URL: <https://www2.fundsforngos.org/cat/functions-of-an-ngo/> (дата звернення: 11.12.2022).
20. Non-Governmental Organization (NGO) Meaning. URL: <https://www.wallstreetmojo.com/ngo/> (дата звернення: 14.12.2022).

REFERENCES:

1. Statut Orhanizatsiyi Ob"yednanykh Natsiy. Available at: https://unic.un.org/aroundworld/unics/common/documents/publications/uncharter/UN%20Charter_Ukrainian.pdf (accessed: 11.12.2022).
2. What is an NGO: Definition, Duties, Types, Role in Civil Society. Available at: <https://www.liberties.eu/en/stories/what-is-an-ngo/44392> (accessed: 11.12.2022).
3. Definitions of an NGO Available at: <https://www.gdrc.org/ngo/wb-define.html> (accessed: 11.12.2022).
4. NGOs – Non Governmental Organizations. Available at: <https://www.nonprofitexpert.com/ngos-non-governmental-organizations/> (accessed: 14.12.2022).
5. Malena C. (1995). Working With NGOs; A Practical Guide to Operational collaboration Between the World Bank and Non-Governmental Organisations (1st ed.). OPD, World Bank Available at: http://www.wds.worldbank.org/external/default/WDSContentServer/WDSP/IB/1995/03/01/000009265_3961219103437/Rendered/PDF/multi_page.pdf (accessed: 14.12.2022).
6. Dmytrenko O. A. (2020) Instytutsiyna spromozhnist neuryadovykh orhanizatsiy v Ukrayini: finansovyy aspekt. *Naukovyy chasopys NPU im. M. P. Drahomanova*. Vyp. 28. P. 48–55.
7. Lewis D., Wallace T. (2000) New Roles and Relevance: Development NGOs and the Challenge of Change. Bloomfield: Kumarian Press. 272 p.
8. Cambridge dictionary. Available at: <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/non-governmental-organization> (accessed: 11.12.2022).
9. Karpenko S. H., Kotenko N. V. (2014) Neuryadovi orhanizatsiyi: ponyattya, vydy ta dzherela finansuvannya v umovakh staloho rozvytku. *Visnyk Sums'koho derzhavnoho universytetu*. № 3. P. 71–81.
10. Hrytsay I. O. (2014) Neuryadovi pravozakhysni orhanizatsiyi Ukrayiny ta Yevropeyskoho Soyuzu: instytutsionalnyy aspekt porivnyannya. *Naukovyy visnyk Dnipropetrovs'koho derzhavnoho universytetu vnutrishnikh sprav*. № 4. P. 76–83.
11. Novakova O. V. (2013) Rol neuryadovykh orhanizatsiy v realizatsiyi kontseptsiyi staloho rozvytku. *Politolohichni zapysky*. № 7. P. 11–28.
12. Lambell R., Ramia G., Nyland C., Michelotti M. (2008) NGOs and international business research: progress, prospects and problems. *International journal of management reviews*. Vol. 10 (1). P. 75–92.
13. Sybiha I. I. (2013) Sutnist ta spetsyfika diyalnosti neuryadovykh orhanizatsiy u konteksti vzayemodiyi z derzhavnoyu vladoyu (teoretychni aspekty). *Ekonomika ta derzhava*. № 3. P. 126–128.
14. Shumilo O., Kravchuk N. (2018) Rol neuryadovykh orhanizatsiy v stanovlenni ta rozvytku pravozakhysnoho rukhu: navchalnyy posibnyk. Kyiv: FOP Holembovska O. O., 227 p.
15. Chernyavska L. N. (2005) Rol mizhnarodnykh neuryadovykh orhanizatsiy u perebudovi politychnoyi systemy svitu v umovakh hlobalizatsiyi. *Aktualni problemy mizhnarodnykh vidnosyn*. Vyp. 53/1. P. 95–104.
16. Tokvil A. (1999) Pro demokratiyu v Amerytsi: per. z fr. / H. Filipchuk, M. Moskalenko. Kyiv: Vsesvit, 590 p.
17. Klymanska L., Makferson D. (2010) Vryaduvannya neuryadovykh orhanizatsiy: treninhovyy modul. Kyiv: Kanadsko-ukrayinskyy proyekt «Inklyuzyvna osvita dlya ditey z osoblyvymy potrebamy v Ukrayini», 54 p.
18. Holovenko V. A. Vzayemodiya orhaniv vlady ta hromads'kykh orhanizatsiy yak neobkhidnyy chynnyk rozbudovy v Ukrayini hromadyans'koho suspil'stva. *Ukrayins'kyy sotsium*. № 4 (31). P. 118–127.
19. Functions of an NGO. Available at: <https://www2.fundsforngos.org/cat/functions-of-an-ngo/> (accessed: 11.12.2022).
20. Non-Governmental Organization (NGO) Meaning. Available at: <https://www.wallstreetmojo.com/ngo/> (accessed: 14.12.2022).